

AVICEBRONOV PRAMENŤ ŽIVOTA A ALBERT VEĽKÝ

MÁRIA MIČANINOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ, Košice

MIČANINOVÁ, M.: Avicbron's *Fons vitae* and Albert the Great
FILOZOFIA 65, 2010, No 2, p. 161

The medieval Christian philosophy was influenced by the translations of the writings of the ancient philosophers from Arabic into Latin. Among them was also *Liber de causis* by Avicbron. In his commentary Albert the Great examines Avicbron's theory of universal matter and universal form, offering his own interpretation of the latter. The conclusions of the author's analysis of the Albert's commentary are as follows: 1. In Albert's commentary the theory of Avicbron is not represented adequately. 2. Albert's objections against Avicbron's theory are not identical with his approach to Platonism in general. 3. Dividing philosophers into two groups, Platonists and Aristotelians, as usually found in contemporary analyses, can not be applied when analyzing Albert's commentary, while the two approaches differ substantially.

Keywords: Philosophy of the Middle Ages – Commentary – (Neo)Platonism – Aristotelism – *Liber de causis* – *Fons vitae* – Matter and form

Reakcia Alberta Veľkého (asi 1200 – 1280) na *Pramen života (Fons vitae)*, metafyzický traktát Šlomo ben Jehudu ibn Gabirola (asi 1022 – 1057), je dôkazom toho, že analýzy, akceptovanie a kritické odmietnutie ideí moslimských i židovských mysliteľov boli imanentnou súčasťou vývoja stredovekej kresťanskej filozofie. Dôvod, prečo Albert Veľký do svojho komentára k *Liber de causis*, ktorý napísal pod názvom *Liber de causis et processu universitatis a prima causa*, zahrnul aj komentár k *Pramenu života*, možno nájsť podľa môjho názoru priamo v jeho prvej knihe, ktorá sa nazýva *Názory starých, ktoré, čo sa toho týka, neboli jednotné (De opinionibus antiquorum qui de hoc dissenserunt)*.¹ Na jej začiatku tvrdí, že sa bude zaoberať princípmi celého bytia. Na prvý princíp sa podľa neho zachovali tri rôzne názory: epikurejské, stoické a peripatetické ([1], 3). Zdá sa, že aj Avicbronov *pozoruhodný názor* na prvý princíp ho natoľko zaujal, že sa ním zaoberal hneď po kritike epikurejcov a stoikov. Až potom začína s analýzou názorov Aristotela a jeho stúpcov. Považoval teda Avicbronovu teóriu za stoickú, alebo za peripatetickú? K tomu sa dostanem o niečo neskôr.

Parafrázovaniu Avicbronovej teórie z *Pramena života* venoval Albert Veľký piatu a jej vyvráteniu šiestu kapitolu I. traktátu prvej knihy svojej *Liber de causis*. V II. – IV. traktáte prvej knihy sa však k nej opakovane vracia vždy podľa potrieb kontextu analyzovanej témy, a to priamo citovaním ako Avicbronovho mena, tak i tohto jeho diela. V piatej kapitole som nenašla zmienku ani o vnútornom členení *Pramena života* na päť

¹ Kritickým vydaním diel Alberta Veľkého sa zaoberá Henryk Anzulewicz v [2].

traktátov, ani o jeho dialogickej forme.² Odkazy na ten-ktorý traktát *Prameňa života*, t. j. citovanie prameňa tak, ako to poznáme dnes, sa nachádzajú až v kritickom vydaní Albertovho komentára k *Liber de causis*, ktorý spolu s ostatnými kritickými vydaniami jeho komentárov vyšiel v Editio Coloniensis.

Vo svojom komentári Albert Veľký viackrát sumarizuje Avicbronovu filozofickú koncepciu, a to nielen v spomínanej piatej kapitole, ale napríklad aj vo ôsmej kapitole IV. traktátu prvej knihy, ktorá má názov *Poriadok toho, čo vyteká z Prvého princípu podľa odstupňovania všetkého jestvujúceho* (*De ordine eorum quae fluunt a primo principio, secundum omnem gradum entium universum*). Spomínané príklady sa líšia uhlom pohľadu, z ktorého ju skúma. Prvýkrát predstavuje Avicbronovo zvláštne chápanie látky a formy ako princípov celého bytia; druhýkrát vysvetľuje, aké miesto má toto chápanie v Avicbronovej ontológii ako celku.

Piatu kapitolu prvého traktátu Prvej knihy s názvom *O názore Avicbrona v knihe Prameň života* (*De opinione Avicbron in libro Fontis vitae*) začína Albert Veľký slovami: „Avicbron sa dotýka v knihe, ktorá sa nazýva *Fons vitae*, ešte pozoruhodnejšieho chápania princípu celého bytia. Zmieňuje sa totiž o skúmaní prvej látky a prvej formy vo všetkom, ako hovorí, o vlastnostiach prvej látky a prvej formy. Napríklad: K prvej látke má patriť: prijímať, byť prvým podkladom, obsahovať v sebe formu, existovať sama cez seba, pričom iné cez seba samo existujúce je to isté ako neexistujúce v inom; k forme má ale patriť byť v inom, previesť látku do skutočnosti, ohraničiť možnosť látky byť časťou toho, čo je alebo byť zloženou substanciou“ ([1], 33).

Úvodné slová Alberta Veľkého nielen sprístupňujú jeho chápanie Avicbronovej teórie, ale sú kľúčom k pochopeniu spôsobu jeho práce s komentovaným textom. Je to úvodný súhrn tvrdení, v ktorom sa Albert nezaťažuje analýzou Avicbronových zámerov pri písaní *Prameňa života*, ani jeho stanovením *ars dialectici regulae* či metód skúmania, ani Avicbronovým výkladom cieľa ľudského poznania, skrátka, ničím, čo sa nachádza v I. traktáte *Fons vitae* a čo podľa môjho názoru tvorí dôležitý rámec pochopenia Avicbronovho diela. Nezaobrá sa ani kontextom Avicbronovej teórie, v ktorej je látka a forma jednou časťou základnej ontologickej dvojice jeho schémy bytia; tou druhou je Boh. Túto ontologickú dvojicu dopĺňa tretí člen, božia vôľa, s jej sprostredkujúcou tvorivou funkciou medzi prvými dvoma. Kým úlohou božej vôle v Avicbronovej koncepcii sa Albert Veľký zaoberá na konci piatej kapitoly a potom i v niektorých ďalších, napríklad vo štvrtej kapitole III. traktátu prvej knihy, výrazy univerzálna látka a univerzálna forma, ktoré sa nachádzajú v latinskom preklade *Prameňa života*, vôbec nepoužíva.

Albertova prezentácia Avicbronovej koncepcie vytvára dojem, akoby mala peripatetický základ, ktorý je však na konci kapitoly jednoznačne vyvrátený. Dôvody sa stávajú jasnými potom, čo sa Albert Veľký opakovane vracia k Avicbronovmu východisku: k jeho názoru, že látka sa nachádza vo všetkých substanciiach vrátane rozumovej, „pretože ona je tou, ktorá v sebe obsahuje a drží formy všetkého. Ale to sú vlastnosti látky. Z toho tiež vyplýva, že tam, kde sú vlastnosti, je aj podklad“. Je teda zrejme, pokračuje Albert Veľký, že „prvá látka je v rozumovej substancii. Látka je vlastne vo všetkom, okrem

² Pri práci s latinským originálom som sa opierala o [1].

Prvého hýbateľa“. Tým podľa Alberta Veľkého považoval Avicebra za dokázané, že látka je jediného rodu (*unius generis*), pretože „čo vždy prostredníctvom delenia vychádza z jedného Prvého, zdá sa byť toho istého druhu“ ([1], 33). Albert Veľký nepovažoval uvedené dôkazy Ibn Gabirola za dostatočné.

Avicebra

S Avicbronovým chápaním látky súvisí aj jeho chápanie formy. Albert Veľký tvrdí, že podľa Avicbrona to, čo nesie formu je zakaždým niečo iné, lebo Avicebra rozlišoval medzi jednoduchou formou, formou telesnosti a formou protikladnosti. „To, čo nesie a zdôvodňuje formu, je ale u tohto všetkého rodom jedinej prirodzenosti. Vo všetkom rozumnom, telesnom a s protikladmi zmiešanom sa zdá byť druhom látka jedného jediného určenia. Látka, ktorá nesie deväť vlastností, nemusí byť očividne prvou látkou, lebo je zložená. Akcenciálna forma totiž patrí k zloženiu a pozostáva z jednoduchej a nemennej podstaty. Prvé nie je zložené. Je nevyhnutné, aby pred každou látkou existovala nejaká

Avicbronova univerzálna látka a univerzálna forma osebe sa nachádzajú vo všetkom stvorenom ([4], 257 – 259. Rovnako ako univerzálna látka osebe aj prvá látka je podľa Avicbrona jednoduchá a spirituálna ([4], 215 – 217) a jej podstatu tvorí prvá forma ([4], 253 – 256). Núkajú sa asociácie s Aristotelom, používajúcim výraz *látka ako taká*, ktorá „ako možnosť nezaniká osebe, je nezničiteľná a bez vzniku“ ([3], 87). V každom prípade je namiesto opatrnosti pred automatickým stotožňovaním ich významov. Avicebra vychádza skôr z predpokladu, že počiatok je vždy najjednoduchší, jeden a nemateriálny, čo ho zblízuje s novoplatonizmom. Albert Veľký si však na rozdiel od mňa myslí, že s Platonom.³

³ Jacob Guttman upozorňuje, že Albert Veľký v komentári k *De anima* III, tr. 2, cap. 9 (III, s. 140) nachádza spoločné črty nie medzi Platonovým a Avicbronovým chápaním, ale medzi Teofrastovým a Avicbronovým chápaním látky a formy ([5], 61).

iná látka, ktorá je pre podklad len substanciálnou formou. No každá látka, ktorá je určená prostredníctvom kvantity alebo protikladností, je látkou, ktorá nesie akcidencie a druhy akcidencií. Teda existuje pred každou nejaká iná, ktorá je podkladom prvej substanciálnej formy. Tou je však len látka nejakej rozumnej prirodzenosti“ ([1], 35). Albert Veľký na záver sumarizuje Avicbronove názory, v súlade s ktorými existuje v rozumnej prírode prvá látka.

Avicbronovu hierarchiu (ako látok, tak aj foriem), v ktorej existuje jediná univerzálna látka a jediná univerzálna forma, stopy ktorých sa nachádzajú vo všetkom, čo existuje, reprodukuje Albert Veľký celkom verne ([4], 62 – 63). Zdá sa, že práve univerzálnosť látky a formy, znamenajúcu ich výskyt aj v jednoduchých netelesných substanciách, Albert Veľký zásadne odmietal.

Aj z ďalšieho textu piatej kapitoly možno vycítiť nesúhlas Alberta Veľkého s touto hierarchiou, keď sa pokúša ukázať, ako si Avicbron protirečí. Píše totiž: „Pri každom delení zakladá a nesie (látka – M. M.) to, čo existuje skôr, nie to, čo existuje neskôr, ako sa to stáva zreteľným v prípade bytia, života, vnímania a chápania. Chápanie sa totiž zakladá na pociťovaní, pociťovanie na živote a život na bytí. Ak však látka, ktorá nesie vlastnosti, nie je prvou, konštatuje, že sa zakladá na niečom, čo môže byť len tým, prostredníctvom čoho je určená prvá substanciálna forma. Tvrdí sa však, že prvá forma je intelektuálnou schopnosťou, prostredníctvom ktorej je určená inteligencia v bytí. Prvá látka je teda inteligencia“ ([1], 35).

Albert Veľký odmieta názor, podľa ktorého by prvou látkou mohla byť inteligencia. Tu zatiaľ ešte neuvádza argumenty, na základe ktorých odmieta Avicbronovo zdôvodňovanie existencie spirituálnej látky. Zdá sa, že je to v rozpore s jeho názorom, ako aj s názorom peripatetikov, čo sa snaží dokázať o niečo neskôr v šiestej kapitole. Záverečné slová uvedenej časti tiež ukazujú, že Albert Veľký našiel u Avicbrona protiklad aj v tom, čo píše o substancii, aj v tom, čo píše o prvej látke. Najjednoduchšou odpoveďou na túto výhradu by mohlo byť tvrdenie, že substancia ako podklad deviatich vlastností (akcidencií) je iným aspektom bytia, ktorého univerzálnym základom sú látka a forma. Avicbronova univerzálna látka spolu s univerzálnou formou sú tým, čo sa nachádza vo všetkom, čo je stvorené božou vôľou.

„Ak je práve prvá látka vo vzťahu k všetkému možnosťou, bude prvá forma tým, čo prinajmenšom ohraničuje možnosť látky,“ pokračuje vo svojej parafráze Albert Veľký. Existuje pred formou nebies a pred prvkami v poriadku celostnosti foriem. To, čo v poriadku prírody existuje skôr, je princípom vo vzťahu k nasledujúcemu. Tiež to, čo vzniká z inteligencie ako z prvej formy, existuje vždy na nebesiach a v prvkoch (...) Potom, čo takýmito úvahami našiel (Avicbron – M. M.) prvú látku a prvú formu, snaží sa nájsť Prvého činiteľa, pričom hovoril, že Prvý činiteľ je to najjednoduchšie a v prejave jednoduchosťou. Čo je ale navonok jednoduchosťou, ktorej konanie, i keď koná sama cez seba (...) je sprostredkované prostredníctvom niečoho iného. Každé určené ale, hovorí, by bolo Vôľou. Tá sa totiž prikláňa k želanému. A týmto spôsobom, hovorí, prvé konajúce bude určené konaním za prvú látku tak, aby sa do nej prvé konanie, ktorým je duchovné svetlo, vlievalo, pravdaže rozmanito, zodpovedajúc rozmanitosti inteligencií. A z toho

a z Prvého necháva vzniknúť to, čo má kvantitu. Pretože prvá látka, ako hovorí, prijíma bez pohybu konanie Prvého“ ([1], 37).

V piatej kapitole sa Albert Veľký zaoberá funkciou božej vôle v Avicebronovej koncepcii bytia len okrajovo, i keď je to práve božia vôľa, ktorá podľa Avicebrona dáva látke formu. Tejto téme sa Albert Veľký venuje neskôr, a to v súvislosti s inou témou vo štvrtej kapitole III. traktátu Prvej knihy s názvom *Avicebronovo chápanie vôle Prvého* (*De opinione Avicebron de voluntate primi*) ([1], 161).

Je to práve tento traktát, v ktorom sa od prvej kapitoly zaoberá témou *Sloboda, vôľa a všehomúcnosť Prvého* (*De Libertate Voluntate et Omnipotentia Primi*). A je to teda v prvom rade kontext, ktorý vedie Alberta Veľkého k zaradeniu tak dôležitej témy, akou je v Avicebronovej metafyzike božia vôľa, do iného traktátu. Túto štvrtú kapitolu prirodzene začína slovami: „Avicebron predsa povedal v knihe, pre ktorú vymyslel názov *Fons vitae*, ako jediný spomedzi všetkých, že Prvý princíp koná prostredníctvom vôle.“ A pokračuje v prvom odseku ďalej: „Chcel totiž, aby v Prvom bolo konaním vyslovené slovo, (pričom – M. M.) slovom myslí bytostný obsah diela. Dôvodom, ako hovorí, je to, že každý, kto koná prostredníctvom rozumu, najprv sám v sebe pochopí bytostný obsah svojho konania. Ale podstata Prvého, hovorí, je nekonečná, a preto sa rozprestiera... v duchovnom, a nie v telesnom... Preto hovorí, že vo všetkom je prítomné a vo všetkom je to, čo koná zodpovedajúc forme slova, ktoré má (vždy – M. M.) v sebe. S Vôľou zaochádza ako s tým, čo je určené voľbou, či už koná to, alebo ono“ ([1], 161).

Spomínané úvahy Avicebrona o božom slove v kontexte božej vôle nepriamo vedú k záveru, že Albert Veľký tento vzťah u Avicebrona pochopil tak, že božia vôľa a božie slovo sú navzájom prepojené. Napríklad tak, že božie slovo je prejavom vôle Boha. Sú to nesporne náboženské asociácie, ktoré majú oporu predovšetkým v knihe *Genezis*, kde v prvej kapitole Boh tvorí na základe vlastného rozhodnutia najprv nebo a zem a po nich svetlo atď. Jeho slovo *buď* vždy viedlo k vzniku niečoho z ničoho. Jeho výrok bol rozkazom, teda prejavom Jeho vôle. V tejto súvislosti mal pravdepodobne Viliam z Auvergne pocit, že autor *Fons vitae* bol arabským konvertitom na kresťanstvo.

Ako Avicebronov V. traktát *Fons vitae O univerzálnej látke a univerzálnej forme osebe* (*De materia universalis et forma universalis per se*), v ktorom sa nachádzajú jeho názory na božiu vôľu a Jeho slovo, tak aj tieto pasáže z Albertovho komentára k *Liber de causis* sú ukážkou tematického a konceptuálneho spájania filozofie s teológiou. Dôkazom je aj nasledujúca časť, v ktorej Albert Veľký sprostredkúva Avicebronov názor na vznik mnohosti z jedného, pričom „sa z jedného jediného jednoduchého utvorí prostredníctvom vôle všetko nasledujúce; intelektuálne preniká vďaka svojej jednoduchosti všetko; to, čo by bolo určené kvantitatívne, obsahovalo by všetko a bolo by miestom všetkého; to, čo by bolo určené prostredníctvom protikladnosti, pohybovalo by sa na nejaké miesto, a tak by bola naplnená, zdokonalená a určená možnosť prvej látky“ ([1], 41 – 43).

Albert Veľký sa pri parafrázovaní, ale aj pri kritickom odmietnutí Avicebronovej teórie akoby stále riadil predovšetkým aristotelovským chápaním všetkých kategórií, s ktorými sa stretol v Avicebronovom diele *Fons vitae*. Na začiatku šiestej kapitoly výslovne usporadúva svoju interpretáciu Avicebronovej teórie podľa tohto kritéria. Ved' najprv hovorí o prvej látke a forme, potom o substancii a o jej vlastnostiach a teraz o kvan-

titatívnom určením; potom sa dostáva k pohybu na nejaké miesto atď. Prirodzene sa ponúka otázka, či to môže znamenať, že Albert Veľký takto manifestoval svoje stotožnenie sa s peripatetizmom. Isté je to, že aj poradie tém vo *Fons vitae* tomu čiastočne napovedá ([1], 45).

Záver piatej kapitoly je pre Alberta Veľkého príležitosťou konštatovať, že Avicbron odvodzuje bytie všetkého z „činnosti Prvého princípu“⁴, ktorým sa „v každom ohľade zhoduje s Platonom, odhliadnuc od toho, že (Avicbron – M. M.) hovorí, že dianie (prebieha – dopl. M. M.) prostredníctvom vôle, kým Platon hovorí, že by sa to stalo prostredníctvom výpovede a poučenia. Čo sa toho týka, ako Platon hovorí, je totiž látka materskou stránkou všetkého; a prvé konajúce alebo Prvý hýbateľ nie sú ničím iným ako otcovským intelektom ktorý, ako hovorí Platon, všetko formuje prostredníctvom duchovného svetla; a prvé konanie nie je nič iné ako slovo intelektu, ktoré sa vlieva do prvého (totiž do látky – M. M.) z materskej strany, čím sa toto v skutočnosti dokončí a v bytí utvorí“ ([1], 45).

Po parafráze obsahu *Prameňa života* pokračuje Albert Veľký v šiestej kapitole I. traktátu prvej knihy s názvom *Vyvrátenie názoru Avicbrona (De improbatione opinionis Avicbron)* rekapituláciou piatich dôvodov peripatetikov, ktoré používa na odmietnutie Avicbronovej teórie. Tvrdí tu: „Tento názor by sa nepáčil peripatetikom predovšetkým z piatich dôvodov. Prvým je to, že je nedokonalý. Nehovorí totiž, kde má látka svoj pôvod. I keď sa do bytia nezrodila vznikáním a zanikáním, predsa niekedy má bytie, a tak buď je princípom, alebo z nejakého princípu. Princípom však nemôže byť, lebo odpadla od bytia. A čo od bytia odpadá, môže byť s ohľadom na bytie princípom ničoho. Ak ale pochádza z nejakého princípu, tak môže byť len z prvého princípu celého bytia. Konanie prvého princípu je totiž nielen dokonalé, ale aj zdokonaľujúce. Je teda nevyhnutné, aby látka bola niečím dokonalým, a to je znova nesprávne. Avicbron z toho ale nič neurčil“ ([1], 45).

S tvrdením, že Avicbron nehovorí o pôvode látky nemôžem súhlasiť. Minimálne v piatom traktáte a v jeho štyridsiatej prvej kapitole Avicbron jasne píše: „O látke sa hovorí to isté ako o forme, t. j. že látka je stvorená z podstaty a forma pochádza z vlastnosti podstaty, t. j. z múdrosti a jednoty; i keď sa podstata nedefinuje nejakou mimo nej sa nachádzajúcou vlastnosťou. A to je rozdiel medzi Stvoriteľom (Factor – M. M.) a stvoreným (factum – M. M.), pretože Stvoriteľ je opísaný esenciálnym spôsobom ako podstata a stvorené je ako dvojitá podstata, látka a forma, tak, ako som už ukázal, ako som už určil, prečo existuje látka a forma“ ([4], 333).

Po prvej (Albertom sformulovanej) výhrade peripatetikov proti Avicbronovej teórii nasledujú ešte ďalšie štyri dôvody, ktorými pokračuje v odmietaní Avicbronovej teórie, trpiacej z pohľadu peripatetikov *vážnymi* nedostatkami. Druhý dôvod znie: „Prvá látka je najnedokonalejšia s ohľadom na každú látku tým, že je pre všetko možnosťou bez toho, aby bola niečím v skutočnosti... veď v 2. (knihe) *O nebesiach a svete* je určené, že to, čo je Prvému najbližšie, je dokonalejšie a prístupnejšie pre svoje dobro než to, čo je od neho vzdialené“ ([1], 45). Možno práve preto Avicbron dospel k záveru, že dokonalou môže

⁴ „Hic autem modus principiandi universum esse in omnibus...“ ([1], 42).

byť len spirituálna univerzálna látka. Zdá sa však, že pre Alberta Veľkého je spojenie výrazu *spirituálna* s výrazom *látka* neakceptovateľné, a to aj preto, že hlavnou črtou látky by mala zostať deprivácia, považovaná za nedokonalosť.

K tretiemu dôvodu podľa peripatetikov patrí to, že možnosť sa stáva skutočnosťou bez pohybu, čo Albert Veľký považuje za neprijateľné. Ale Avicbron sa už v druhom traktáte *Fons vitae* s názvom *O substancii, ktorá udržiava telesnosť sveta* (*De substantia quae sustinet corporeitatem mundi*) jasne vyjadril, že „vôľa je Stvoriteľom látky a formy a hýbe nimi a učenie o vôli sa má k učeniu o látke a forme tak, ako sa má učenie o duši k učeniu o tele a ako sa má učenie o inteligencii k učeniu o duši a ako sa má učenie o látke a prvej forme k učeniu o inteligencii“ ([4], 47).

Keď si otvoríme piaty traktát *Fons vitae* nazvaný *O univerzálnej látke a univerzálnej forme osebe* (*De materia universalis et forma universalis per se*), nájdeme tam otázku, ktorou sa žiak pýta učiteľa: „Čo je príčinou, ktorá poháňa látku pohybovať sa, aby prijala formu?“ Učiteľ mu odpovedá: „Dôvodom je túžba látky prijať dobro a radosť, len čo prijme formu. To isté sa musí povedať o pohybe všetkých substancií, pretože pohyb všetkých substancií je zameraný na Jedno a existuje na základe Jedného. To je (dôvod – M. M.), prečo všetko, čo je, túži hýbať sa, dosiahnuť niečo z dobra Prvého bytia“ ([4], 47).

Tým som dala Avicbronovými slovami čiastočnú odpoveď aj na štvrtý peripatetický dôvod, ktorým rozvíja Albert Veľký úvahy o tom, že prvá látka je hlavne v možnosti, a preto je najvzdialenejšia skutočnosť. Je teda podľa neho nemožné, aby mala podiel na pohybe dobra Prvého alebo na činnosti toho, koho Avicbron nazýva Prvým hýbateľom. Zdá sa mi, že som na túto výhradu už odpovedala, keď som už vyššie v texte upozornila na rozdiely medzi Avicbronovým a Aristotelovým chápaním prvej látky.

Nakoniec k piatemu dôvodu podľa Alberta Veľkého patrí skutočnosť, že „každej filozofii odporuje“ Avicbronov názor, podľa ktorého „Prvé koná prostredníctvom vôle. K určeniu Prvého patrí totiž konať prostredníctvom seba samého a svojej podstaty bez toho, aby ho pre to čokoľvek určilo. A ak by konalo prostredníctvom sprostredkovateľa, tak by už nebolo Prvé“ ([1], 47).

Táto námietka má teologický rozmer. Súvisí podľa môjho názoru s otázkou, či božia múdrosť a božia vôľa sú súčasťou božej podstaty, alebo ňou nie sú. Židovský monoteista Avicbron určite nepochyboval o tom, že existuje len jeden Boh, ktorý má len jednu podstatu. Múdrosť a Vôľa sú jej atribútmi. Ak Boh koná prostredníctvom svojej vôle, zodpovedá to aj knihe *Genesis*, aj novoplatonskému ideálu o dokonale transcendentnom Jednom, ktorého prvými emanáciami sú Intelektuálna duša a Duša.

Zo skúmania piatej a šiestej kapitoly Albertovho komentára k *Liber de causis* môžem vyvodit' nasledujúce závery: Albert Veľký poznal a čítal text *Prameňa života*. To nie je zanedbateľné, pretože to umožňuje predpokladať, že sa *Prameň života* bežne študoval, a preto aj pre potreby štúdia opisoval, teda šíril. Tento záver podporujú aj dodnes zachované viaceré rukopisy *Prameňa života*, na základe ktorých v 19. storočí Clemens Baeum-

ker mohol knižne vydať Avicebronov *Fons vitae*. V 13. storočí Šem Tov Ibn Falakera⁵ síce mal k dispozícii ešte jeho arabský originál, ale v nasledujúcich storočiach sa stratil a na toto Avicebronovo dielo sa začalo postupne zabúdať. Až v polovici 19. storočia S. Munk objavil, že autorom všeobecne známeho diela *Fons vitae* je žid, a to nik menší ako oslavovaný básnik Šlomo ben Jehuda ibn Gabirol!

Albert Veľký nie vždy presne reprodukuje obsah Avicebronovho diela, i keď by bolo možné napísať ďalšiu samostatnú štúdiu o tom, prečo sa Albertova parafráza odlišuje od samotného *Fons vitae*, ako na to upozornil Jacob Guttman ešte v roku 1902 ([5], 64 – 65). Minimálne v prípade tohto Albertovho komentára nabádam k opatrnosti pri dôverčivom preberaní jeho záverov o obsahu *Fons vitae*.

Zo záveru piatej kapitoly vyplýva, že Avicebron bol Albertom Veľkým považovaný napriek niektorým odlišnostiam skôr za Platonovho než za Aristotelovho stúpenca. Dnes bežný výraz *novoplatonizmus* Albert Veľký nepoznal. Keď vezmem do úvahy to, že sa rozhodol komentovať všetky jemu dostupné Aristotelove diela a že sa vo vtedy známom aristotelizme/peripatetizme orientoval naozaj vynikajúco, jeho konštatovanie o podobnosti medzi Avicebronovou koncepciou bytia a Platonovou koncepciou mierne otriaslo mojou počiatočnou domnienkou, že Avicebronovu koncepciu považoval za akúsi nedokonalú peripatetickú teóriu. Mierne len preto, lebo na inom mieste tohto svojho komentára považuje aj Porfýria za peripatetika ([1], 143)! Vo svojom komentári k Aristotelovej *Fyzike* (I tr. 3 cap. 11, cit. podľa J. Guttmanna ([5], 62)) zasa Albert Veľký tvrdí, že Avicebron je peripatetik. Považujem to za dôkaz vývoja nielen Albertových názorov, ale aj jeho predstavy o tom, kto bol peripatetikom. Pripomínam tiež, že Albert Veľký nezostal chladným k emanačnej Plotinovej teórii. Určite sa pod to podpísali jeho komentáre ku korpusu diel vplyvného kresťanského novoplatonika z konca 5. a zo začiatku 6. st. známeho ako Pseudo-Dionýzius Areopagita. Jeho komentár k *Liber de causis* koniec koncov nie je len komentárom, ale aj jeho *Metafyzikou vytekania*⁶ ([6], 222).

LITERATÚRA

- [1] ALBERTUS MAGNUS: *Buch über die Ursachen und den Hervorgang von allem aus der ersten Ursache. Liber de causis et processu universitatis a prima causa*. Nach dem Text der Editio Coloniensis übersetzt und herausgegeben von Henryk Anzulewicz, Maria Burger, Silvia Donati, Ruth Meyer und Hannes Möhle. Lateinisch-Deutsch. Hamburg: Felix Meiner Verlag 2006.
- [2] ANZULEWICZ, H.: Zur kritischen Ausgabe der Werke des Albertus Magnus. In: *Anuario de Historia de la Iglesia*, año/vol. XI. Pamplona: Universidad de Navarra 2002.
- [3] ARISTOTELES: *Fyzika*. In: *Antológia z diel filozofov. Od Aristotela po Plotina*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Pravda 1973.

⁵ Šem Tov ibn Falakera (13. st.) urobil z neho po hebrejsky napísaný výťah, resp. parafrázu s názvom *Likkutej mi-sefer mekor chajim* (*Výťah z knihy Prameň života*), ktorá je súčasťou moderného hebrejského prekladu *Fons vitae*, vyhotoveného J. Bluvsteinom (Blausteinom). Dostal názov *Sefer mekor chajim le-ravi Šlomo ben Gabirol*. Vyšiel v Tel Avive v roku 1950.

⁶ Celý príbeh novoplatonizmu v Albertových dielach zachytil Henryk Anzulewicz v štúdiu *Die Emanationslehre des Albertus Magnus: Genese, Gestalt und Bedeutung*. In: ([11], 219 – 242).

- [4] AVENCEBROLIS (Ibn Gebirol) *Fons vitae*. Ex Arabico in Latinum translatus ab Iohanne Hispano et Dominico Gundissalino ex Codicibus Parisinis, Amploniano, Columbino. Primum edit Clemens Baeumker. 2. Afl. Münster: Aschendorff 1995.
- [5] GUTTMANN, J.: *Die Scholastik des dreizehnten Jahrhunderts in ihren Beziehungen zum Judentum und zur jüdischen Literatur*. Hildesheim–New York: Georg Olms Verlag 1970, reprographischer Nachdruck der Ausgabe Breslau 1902.
- [6] HONNEFELDER, L. – MÖHLE, H. – BULLIDO DEL BARRIO, S. (eds.): *Via Alberti. Texte – Quellen – Interpretationen*. Münster: Aschendorff Verlag 2009.

Príspevok vznikol ako súčasť grantového projektu VEGA 1/0125/08 *Filozofia Šlomo ben Jehudu ibn Gabirola* a štipendia DAAD v roku 2009 na vedeckovýskumný pobyt v Institut für Philosophie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn.

doc. PhDr. Mária Mičaninová, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach
Petzvalova 4
040 11 Košice
SR
e-mail: maria.micaninova@upjs.sk